

Местното самоуправление – исторически традиции в Източна и Западна Европа

Захари Желязков- Председател на „ Клуб Сенатор „

Местното самоуправление е фундамент на демокрацията. Самата демокрация не е панацея за добро управление. Историята изобилства с примери, когато демократични модели са се проваляли , а авторитарни са били успешни- много примери по нашите земи.

Вярвам , че този фундамент е силен и реално работещ, когато има силни исторически корени и се е превърнал в традиция. В тази връзка реших със скромните си исторически познания да видя какви са корените на този институт в Западна Европа и по нашите земи.

Целта ми не е да правя научно изследване , нито да съм изчерпателен, а да изведа теза . Тази теза е спорна и целта ми е да провокирам дебат.

След краха на Западната Римска империя в Западна Европа не се създава нито една силна държава до възникването на първите национални държави през 16 в.- Испания, Франция, Англия и други, с някои Изключения – Свещената Римска империя, Карл Велики, Отон 1 и др. Настъпват тъмните векове- хаос, безпросветност, глад , разбойничество, болести и други признаци, когато липсва държавност. От този момент , през следващите повече от 1000 години / това е важно /, **фундамент за възникването и просперитета на западноевропейската цивилизация и превръщането ѝ във водеща световна сила е християнската вяра и църквата и особената роля на манастирите, които през ранното средновековие са били освен**

твърдини на вярата, места за помощ на бедните и слабите и единствените места за просвещение. **Хората е трябвало сами да организират своите общности- села , манастири или феодални владения.** Да се грижат сами за всичко - прехрана , отглеждане на поколение , обществен ред и най-вече защита от разбойници, но винаги със силна вяра. **Така възникват първите самоорганизиращи се общности. След това по естествен начин възникват градовете- отново самоорганизиращи се общности –** с общозадължителни правни норми, градски власти избирани от населението - армия, наборна или наемна, полиция, начални форми на образование за младежите. **Върховен пример са италианските градове държави. По това време имало поговорка: „Градският въздух прави човека свободен“.** Ако крепостен избяга и стои определено време в град без да бъде заловен, смята се за свободен. **Средновековните търговци и занаятчии също създавали самоуправляващи се общности – те организирали гилдии.**

Ярка проява на самоорганизация е Ханзата 12, 13 в. Обединение за защита на търговските интереси на членуващите свободни градове. Тя съществува и до днес, с някои прекъсвания. Градовете на Ханзата имат свои собствени закони и взаимно си осигуряват помощ и защита.

По късно през епохата на Просвещението естествено се достига до идеи като конституционно ограничаване на абсолютната власт или конституционна монархия / Джон Лок / , разделение на властите / Монтескьо / и до обществения договор и дори референдумите „ пряката демокрация „ / Жан Жак Русо / , „правова държава „ / Кант /.

По времето на възникването на първите национални държави местното самоуправление запазва своите традиции. По време на конституционните монархии и на републиките, то е закрепено в конституциите.

Според мен безспорен извод е , че местното самоуправление има дълбоки исторически, културни и религиозни корени в Западно-европейската цивилизация. Самоуправляващите се общности са християнски общности-

основани на християнските ценности- вяра, любов, братство, толерантност, честност и др.

Какво се случва по нашите земи.

По нашите земи е имало местно самоуправление, още през 6-7 в. преди новата ера, когато в Европа изобщо не е имало цивилизация- става въпрос за гръцките колонии по нашето крайбрежие-

Агатополис (дн.Ахтопол), АполонияПонтика (дн. Созопол), Месембрия (дн. Несебър) Анхиало / Поморие / Одесос (дн. Варна), Дионисопол (дн. Балчик), Бизоне Каварна. Това са типични гръцки полиси със своя конституция, народно събрание, правителство, армия . Еталон за местно самоуправление. Конституцията на Аполония Понтика е написана от гениалния философ Анаксимандър.

След това по нашите земи се установяват едни от най-силните империи със, силна централна власт и почти никакво самоуправление.

Римска империя . Със създаването на мястото на бивши тракийски селища ,на няколко големи и средно големи града. Тримонциум (днешен Пловдив), Сердика (София), Улпия Ескус (град до село Гиген, община Плевен), Нове (град до днешен Свищов), Анхиало (днешния град Поморие), Рациария (до днешното село Арчар), Никополис ад Иструм (близо до Велико Търново), Кабиле (до днешния град Ямбол), Диоклецианополис (до днешния град Хисаря) и други.

Няма данни за самоуправляващи се общности.

Източна римска империя, наречена по късно Византия. Слаба власт по нашите земи, северната граница на империята– неслучайно по нашите земи навлизат, хуни, готи, келти и др. но все пак това е централна власт, с назначени от централната власт прокуратори .Предимно християнско население в границите на ИРИ / многонационална християнска империя /, което значително улеснява по – късното приемане на християнството по времето на първата българска държава.

Славяно българска държава, изградена изцяло по модела на Византия със силна централна власт и също такава власт на болярите в техните владения.

По време на първото българско царство при славяните има наченки на самоуправление - федерация от области със запазена индивидуалност и самостоятелност. Селото си избирало един старейшина - носител на административната, полицейската и правосъдната власт. Няколко села образували жупа. Жупанът бил избран. Няколко жупи образували области, начело с княз.

При прабългарите нямаме няма данни за форми на самоуправление- силно централизирана , йерархична военизирана аристокрация, която е била предпоставка за военната мощ на племето , водило много успешни битки с Източната римска империя и положило основите на българската държавност. **Казвам го с преклонение към предците, създали мощна държава на територията на най- силната империя по това време.**

По време на владичеството на Източната римска империя след 1186 г.- това е управлението на Василий 2 и македонската династия- последния голям разцвет на Византия – силна великолепно работеща централизирана администрация, но без самоуправление . То изчезва и по нашите земи . Повечето села минават под управлението на прониара или манастирите. **/ Прониарство- система, възникнала в римската империя , практикувана най-вече от Източната Римска Империя , при която правата върху местните структури и най вече събирането на данъци се упражняват от прониара, придобил тези права чрез плащане към централната власт и зависещ единствено от нея/ .** Прониарството е пълно отрицание на самоуправление. Прониарът може да издевателства върху населението, защото си е платил на централната власт.

Специално обръщам внимание на този тип конструкция на властта, защото според мен той пуска трайни корени по нашите земи. През по-късното Османско владичество и чак до наши дни .

По време Османското владичество православното население се нарича йешир / роби/ , руммилет / гръцки народ , даже няма отделна категория за българи /, в по-късни документи булгар миллет и е безправно като политически права , има обаче право на собственост върху къщите и добитъка, практически и върху земята /. През този период са ислямизирани части от българския етнос, които били включени в ислямския миллет. Това водело до получаване на пълни права. Преобладаващата част от българите съхранили родния си език, вярата и традициите си. Особена положителна роля за това изиграли българското духовенство и манастирите.

Административно деление и административни ръководители - бейлербей на бейлербейство Румели с център Пловдив по малки единици санджаци – 26 на бр. начело със санджакбейове, по-малки каази, начело с каймакамин, - всички назначавани пряко или опосредено от централната власт.

Съдебно-административните дела по места се управляват от султански чиновници – субаша (полицейски пристав), наиб (съдебен чиновник), миллет векил (административен чиновник).

Никакво самоуправление .

Хатихумаюнът е султански ферман издаден на 18 февруари 1856 г. от султан Абдул Меджид I (Хат-и хумаюн – букв. щастливо писмо; султанска наредба по най-важните държавни въпроси). Издаден е в навечерието на Парижката конференция от 1856 г. след приключването на Кримската война. Ферманът дава и гарантира равни граждански права на християните спрямо мюсюлманите в Османската империя. Наченки на местно самоуправление се създават със закона за вилаетите от 1864 г. Той регламентира новия статут на общините и определял тяхното място и роля във феодално-бюрократичната държава.

По нашите земи се изражда в борба между старите чорбаджийски родове и новото търговско- занаятчийско съсловие /еснафи /.

Стигаме до Освобождението и Търновската конституция една от най- демократичните и прогресивни за своето време чл3. Територията административно се дели на окръжия, околии и общини. Особен закон ще се изработи за наредбата на това административно деление върху начала за самоуправление на общините.

В тази връзка попаднах на една монография на Златка Русева:

ПРЕГЛЕД НА БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО, СВЪРЗАНО С МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ И АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИАЛНОТО ДЕЛЕНИЕ В ПЕРИОДА 1879-1939г. Успя да ме убеди, че поне от гледна точка на законодателството всичко е перфектно.

Що се касае до практическото осъществяване на местното самоуправление и изборите, най- добре е да се обърнем към класиците - Алеко, Чудомир и др.

По времето на социализма! Всички представители на нашето поколение знаят, че имахме Конституция , имахме закон за народните съвети, програми, селищни системи избори и какво ли още не, но местно самоуправление нямаше. Всички кандидати се определяха от местните комитети на БКП и печелеха с 99 %.Това не означава непременно , че общините са управлявани зле.

Всичко изложено до тук ми дава основание да направя следните изводи :

1. Местното самоуправление няма исторически и културни корени по нашите земи, като изключим периода от освобождението до 1944 г.

За да си кандидат на голяма политическа партия е достатъчно да си добре с централата. Тази партия ако използва механизмите на властта и разни други позволени и непозволени практики, **може с голяма доза вероятност да направи така, че кандидатът да бъде избран.** След като бъде избран, той вече като кмет или като общински съветник **може да**

върши всякакви безобразия спрямо населението , което управлява, защото слабо зависи от него. Много често е получил тези права срещу пари или други блага- настоящи или обещани. Той гледа да е добре с началниците, защото практически е назначен от тях и е отговорен пред тях. **Всичко това е съпътствано от неизбежната корупция, за която също има исторически традиции по нашите земи.**

Ще ви дам пример за една дума, която има едно и също значение на всички балкански езици- рушвет, а на гръцки рушвети / в множествено число /. Всичко това се случва в различни форми в продължение на столетия, Независимо за коя историческа епоха се отнася и в каква точно държавно- правна система. То е вкоренено в нашия менталитет именно от историческата традиция. Тази теза е крайна и нейната цел е да провокира дебат.

2. Извършените през 90-те години на миналия век демократични промени, приемането на Конституцията, на ЗМСМА и на подзаконовите актове, приемането ни в ЕС, за първи път сложиха началото на истинско демократично местно самоуправление. За това не бива да ни учудват и обезсърчават неудачите и неизбежната също от гледна точка на традицията корупция. Всичко това прави действията на първите управници още от 1991 г. истински исторически акт, който може да бъде оценяван единствено от дистанцията на времето.

Някои от участниците в днешната дискусия са упражнявали местната власт точно в тези времена и от тази гледна точка техният опит е безценен !